

HTUNGHKING NINGLI BRANGLANG MASA (CulturalGlobalization)

Shawng nnan, ndai Htunghking Ningli Branglang Masa ngu ai hte seng nna, ga shadawn langai hpe shawng yu yu ga. Asak mali ning jan sha naw re ai laika ka ai wa a kasha lani mi hta, “A Wa, underground aka le” nga tsun let, galau manai dan ai. N dai ‘underground aka’ ngu ai gaw Wunpawng sha gara bawsang a htunghking ningli kaw mung n lawm nga ai. Kara kaw na, kade a htunghking re pyi n chye ai. Dai hpe mali ning jan sha naw re ai ma kasha wa kaning rai chye lu a ta? Htunghking ningli branglang masa a majaw nan rai nga ai.

Branglang Mungkan Masa ngu ai hpa rai ta? N dai branglang mungkan masa hpe ga hkum langai, ga yan langai hte sha lachyum shaleng na matu yak nga ai. Htunghking Ningli (Culture), Mung Masa (Politic), Sut Masa (Economic), Jasat Masa (Ideology) hte kaga lam amyu myu gaw ndai branglang mungkan masa a lawnglam ni nan rai nga ma ai. Dai majaw, yawng a matu teng teng byin nga ai mabyin gaw asan brang lang rai mat ai lam, madin malai ngu ai mi n nga mat ai sha kara de mung du, hkrawn, chyam bra wa ai mabyin masa nan rai nga ai. Dai majaw, laika ka ai wa hku nna ndai Ingalik ga “globalization” ngu ai hpe “branglang mungkan masa” ngu Jinghpaw ga hku lachyum gale da nngai. Tsun mayu ai gaw, Mungkan gaw “madin kumba nnga, dinghkrai ip lam nmai da, dam lada mungkan ndai, nam mare kaji langai zawn sha tai mat wa ai” lachyum nan rai nga ai. Mare baw de nna marawn dat yang, mare mai de na lu ai Mare kaji zawn byin nga ai Mungkan a mabyin masa gaw branglang Mungkan masa (globalization) nan rai nga sai.

Dai zawn, branglang byin mat ai, madin kumba nnga, jarit lamu ga hte pat da lu ai lam nnga hkra chyam bra, hkrawn du lawan ai mabyin masa kaw, htunghking ningli mung lawm nga ai. Htunghking Ningli gaw amyu langai mi a masat kumla “Identiy” nan rai nga ai. Htunghking ningli mat ai hte dai amyu hpe tam n mu mat sai. Mying sha grin nga tim, dai mying a madu hpe tam n mu mat ai shaloi, dai amyu gaw asak hkrung nga tim si mat ai amyu sha a tai na rai nga ai. Dai ni na branglang mungkan masa a prat ladaw hta, Wunpawng sha ni zawn amyu kaji “indigeneous people” ni a htunghking ningli, maka kumla ni gaw American masha ni zawn amyu kaba ni a htunghking ningli

maka sat lawat ni e jahkrit shama hkrum nga ai. N-gun ja ai ni ka-up nna, n-gun kya ai ni hpe magap shamat kau chye ai gaw branglang Mungkan masa a sat lawat langai mi nan rai nga ai. N-gun rawng ai ni Mare ka-ang de shara kashun la nna, n-gun kya ai ni mare shingnawm de yen ra ai tsin-yam mung branglang Mungkan hta adan aleng mu lu ai sat lawat langai mi rai nga ai. Htunghking ningli ngu ai hta, amyu ga, laili laika, matsun maroi maumwi mausa, htung lai ningli ni lawm nga mali ai.

Htunghking Ningli Branglang Masa hpe Ginlen shalai ya ai lam ni

Dan leng dik ai lawnglam lahkawng nga ai. Dai gaw Media hte Aga-language rai nga ai. Media ngu ai hta TV, Radio, Setalite, Shi laika, Sumla hkrung, Interner network, website ni lawm nga ai. Ndai ni gaw mungkan ting hte seng ai shiga, mabyin masa ni hpe mungkan jut magup de htawn shabra, shachyam ginlen ya nga ma ai. BBC, VOA, CNN (Cable News Network), AP (Associated Press) UPI (United Press Unternational), AFP (Agence Frence-Press), Reuters zawn re ai shiga shabra hpung ni hte kaga ni law law mung nga nga ai. Jinghpaw mung, Myen mung kaw sha mi nga tim, anhte a asak hkrung lam hpe Sinna ga na Media ni e she wushoi jum da ai zawn rai nga ai. Ndai media ni hku nna, anhte gaw bu hpun sumli ai lailen, ka manawt hpan amyu myu, nga sat nga sa lai amyu myu, byin masa amyu myu hte kaga lam amyu myu hpe mu la, na la let, hkan hta la, hkan galaw shakut rai nga ga ai. Dai majaw, Sarakaba Kunle (Rev.Hawng Hkawng) tsun ai gaw, “htaw sinna ga de princess Diana labu chyen mi kadoi ga yang, nang kaw anhte Wunpawng num ni mung kadoi ga ai” nga tsun nu ai. Sinna masha ni kaning rai buhpun ai, kaning rai nga pra ai ngu ai hpe Sinna ga de sa nga nna n sharin la, n hka ja la ra ai sha, tinang a n ta kaw na Satellite TV, snr. Internet Website ni kaw na sharin la, mu la lu nga ai. Radio nsen shapoi ai hta na lu ga ai. Shi laika ni kaw na chye lu nga ga ai. Ya prat hta, tinang lang ai Mobile Phone, Tablet ,Computer ni kaw nna aloi sha yu la mu la mai nga sai.

Aga hte seng nna bai yu yu ga

University of Hawaii kaw na Globalization hte seng nna sawk sagawn ai ni hku nna, aga ni a chyam bra ai a ningpawt hpe lam (5) hku masat ma ai. (1) Number of Languages: Mungkan shara shagu hta shaga lang ai ga ni htum ma wa nga ai lam gaw, n-gun ja ai htunghking ningli langai paw pru ka-up wa na maka kumla re ngu tsun ma

ai. (2) Movement of people: Bu htawt ai masha ni gaw tinang du ai shara shagu de tinang a aga ni hpe lawm shaga bang wa ma ai. Dai majaw, bu htawt ai lam gaw aga chyam bra lam a ningpawt ninghpang langai mi bai tai wa sai. (3) Foreing language learning and tourism. Maigan ga sharin hka ja ai lam hte maigan bu hkawm ai lam ni a majaw mung, amyu mungdan lamu ga jarit hte htunghking ningli shinggan ni e aga ni chyam bra lu nga ai.(4) Internet language. Internet ngu ai Computer tsip hku nna matut mahkai shi ga la ai lam gaw, mungkan hpe lawan dik ai hku hte ngang grin ai hku shi ga jaw, matut mahkai hkat lu shangun nga ai hta aga ni hpe ginlen shabra ya nga ai.(5)Mungkan ting hte seng ai hpuntang hpaji laika amyu myu dip shabra ai lam ni kaw na aga ni chyam bra wa lu ai nga tsun da ma ai. Kaning re lam ni a majaw mi rai rai, amyu kaba ni a ga ni chyam bra wa nna amyu kaji ni gaw tinang a ga hpe manu dan ai hku nmu mada, yu kaji re ai de du shangun lu ai hkrit hpa gaw, htunghking ningli branglang mungkan masa a ningtuk balen langai mi nan rai nga ai. Dai majaw, aga hte seng nna sawk sagawn ai ni hku nna gaw, aga ni a maka shawng lam hte seng nna lawu de na hte maren tang madun tawn da ma ai. Ga hpan 65 hpe sha wan 10 jan ai mungkan masha ni tsun shaga lang nga ma ai. Ga hpan 45 hpe sha jawng laika sharin gawk kata teaching medium hku tsun shaga jai lang nga sai, nga ma ai. Shing rai nna, aga ni si htum ma wa nga ai. Ga hpan 426 gaw mat mat na hkyyen nga sai, nga ma ai. Sawn maram da ai hku nga yang, 2100 ning du ai shaloi, ga hpan 7148 a ka-ang hkup gaw mat ma na re nga tsun da ma ai. Ndai masa lam mung, Htunghking Ningli branglang mungkan masa a ningtuk balen majaw nan rai nga ai.

Thomas Mung Hpan

Mahta la ai laika ;

Sara Lagai Zau Nan ka tawn da ai 'HTUNGHKING NINGLI BRANGLANG MASA

(Cultural Globalization)